

'EEN MENS IS PAS VERGETEN, WANNEER ZIJN NAAM IS VERGETEN'

Struikelstenen in Amersfoort

De Stichting Struikelstenen Amersfoort wil ook in Amersfoort zulke stenen plaatsen. Maar waarom moeten we over stenen struikelen?

door **FLOOR DE GRAAFF** en **LYDIA EDELKOORT**

De bedenker van het project *Stolpersteine* is de Duitse architect/kunstenaar Gunter Demnig (1947). (*Stolpern* betekent struikelen.) In 1996 plaatste hij de eerste, min of meer illegale, stenen in Berlijn-Kreuzberg en Keulen. Hij bedacht ze als een monument, een gedenkteken, voor alle slachtoffers van de naziterreur, voor Joodse slachtoffers, Sinti en Roma, verzetsstrijders, politieke gevangenen, Jehova's getuigen en euthanasieslachtoffers. Kortom, voor allen die door de nazi's tussen 1933 en 1945 zijn verdreven, gedeporteerd, vermoord of tot zelfdoding gedreven. De meesten van hen hebben geen eigen graf, maar met de Struikelstenen hebben ze een naam en daardoor blijven zij herinnerd. 'Mensen zijn vergeten als hun naam vergeten is,' zegt hij.

Gunter Demnig plaatst zijn Stolpersteine.

EEN KEITJE OM OVER TE STRUIKELEN

Struikelstenen zijn keitjes met een messing plaatje, met daarop de naam van het slachtoffer, geboortjaar, deportatie- en sterfdatum. Het keitje wordt in de bestrating aangebracht vóór het huis waar hij of zij woonde. Vaak woonden er hele gezinnen; dan wordt er voor ieder vermoord gezinslid of huisgenoot een steen geplaatst. Demnig noemt ze Struikelstenen, omdat de voorbijganger

zich moet buigen om de tekst goed te kunnen lezen en zo als het ware met 'hoofd en hart' over deze steen struikelt. In Duitsland heeft Demnig inmiddels duizenden Struikelstenen geplaatst. Maar ook buiten Duitsland zijn ze nu te vinden, in meer dan 650 steden in dertien verschillende Europese landen, sinds kort ook Nederland. In Borne zijn op donderdag 29 november 2007 de eerste Nederlandse Struikelstenen gelegd. Er zijn vergelijkbare projecten die ontleend zijn aan de oorspronkelijke Stolpersteine. Zo is er in Wenen het project *Steine der Erinnerung*, straatsteenachtige gedenkorden die echter niet door Gunter Demnig zijn gemaakt. Hij beschouwt deze stenen als plagiaat.

IN AMERSFOORT

Op initiatief van Klaas Kwakman en Bram de Zwaan is in 2012 de Stichting Struikelstenen Amersfoort opgericht. Zij denken vooral aan de 365 joden die na de oorlog niet terugkeerden. De Joodse gemeenschap van Amersfoort is zwaar getroffen. In 1930 woonden er ongeveer 400 joden; in oktober 1941 waren het er 730. De toename was het gevolg van de vele Joodse vluchtelingen uit Duitsland, die in de stad waren komen wonen.

VOORONDERZOEK

Om Struikelstenen in Amersfoort te kunnen plaatsen moet nog veel werk worden verricht. De eerste taak waar de Stichting voor stond, was het verzamelen van de namen en adressen van Joodse slachtoffers uit Amersfoort. Er bestond al een namenlijst, die was samengesteld door Nechamah Mayer-Hirsch en Rob Mayer ten behoeve van de Gedenkrol. Dit monument in de vorm van een Tora-rol was in 1999 door Raad van Kerken in Amersfoort aan de Joodse gemeente geschonken en staat nu in Kamp Amersfoort. Kwakman en De Zwaan raadpleegden www.joodsmonument.nl, een namenlijst van alle vermoorde Nederlandse Joden. Helaas is niet alle informatie correct en daarom bezochten de heren ook Westerbork en Vught, waar nog veel informatie ligt. Zo zijn veel vluchtelingen uit Oost-Europa destijds niet geregistreerd, of zij gingen van adres naar adres. Ook de registratie van mensen die in de kampen zijn omgekomen, is niet compleet. Ten slotte bleken het boek en de expositie *In memoriam* van Guus Luijters een interessante bron. Luijters verzamelde de namen (en zo mogelijk foto's) van bijna 18.000 Ne-

derlandse Joodse, Roma- en Sinti-kinderen die in de kampen werden vermoord.

Uit al deze gegevens hebben Kwakman en De Zwaan nu een tamelijk complete lijst van joodse oorlogsslachtoffers uit Amersfoort, met meer dan 300 namen en adressen. 'In elk geval is de lijst voor de binnenstad compleet,' aldus Kwakman. De Zwaan: 'Voor de meeste mensen is het verleden echt voorbij en zijn de nazislachtoffers naamloos. Hoe geef je die mensen hun naam terug? Door een Struikelsteen te plaatsen op de plek waar ze ooit gewoond hebben, krijgen de naamlozen hun plaats weer terug in onze stad.'

De vijf Struikelstenen ter herinnering aan de familie Gompers .

Floor de Graaff is bestuurslid van de Stichting Flehite Publicaties.

Lydia Edelkoort doet Publiek & Presentatie van Museum Flehite.

VERVOLG

Naast het onderzoek is de Stichting ook druk bezig met het werven van fondsen; lastig werk in deze tijd. Ook moet er contact worden gelegd met de gemeente, met eventuele nabestaanden en uiteindelijk met de huidige bewoners van de beoogde huizen. Want niet iedereen vindt het fijn om zo met het verleden te worden geconfronteerd. De Stichting hoopt in 2013-2014 de eerste struikelstenen te plaatsen in de oude binnenstad van Amersfoort. Meer informatie en achtergrondgegevens over de stenen staan binnenkort op de website

www.struikelstenenamersfoort.nl.

Links op de foto staat Fietje van Tijn, samen met haar nichtje Rodi Polak (midden) en Emy Neeter. Fietje woonde aan de Utrechtsestraat 3a, boven de feestartikelenwinkel van haar ouders, samen met vijf broertjes en zussen. In maart 1942 overleed haar vader Sam van Tijn aan een blindedarmontsteking. In de overlijdensadvertentie wordt familie in Gouda genoemd, Gompers-van Tijn aan de Wijdstraat 17. B. Gompers-van Tijn is Fietjes tante Betty, officieel Elisabeth, een zuster van de overleden Sam. Betty en haar man Sal hadden in Gouda ook een winkel in feestartikelen. Moeder en kinderen Gompers werden op 25 september 1942 uit Westerbork gedeporteerd naar Auschwitz. Daar werden zij drie dagen later vermoord. Sinds 2012 herinneren vijf Struikelstenen in de Wijdstraat aan deze Joodse familie.